

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI
Programu działania
Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej
im. Rodziny Ulmów w Markowej
w roku 2025

Markowa, styczeń 2026

Spis treści

1.	Wprowadzenie	3
2.	Strategia Muzeum Ulmów.....	5
3.	Organizacja Muzeum.....	8
3.1.	Kadra i zarządzanie zasobami ludzkimi	8
3.1.1.	Zatrudnienie i struktura organizacyjna.....	8
3.1.2.	Wynagrodzenia.....	8
3.1.3.	Rozwój kompetencji pracowników	8
3.1.4.	Elastyczność organizacyjna i obciążenie pracą.....	9
3.2.	Administrowanie budynkiem Muzeum i jego otoczeniem.....	9
3.2.1.	Utrzymanie budynku i infrastruktury technicznej.....	9
3.2.2.	Prace inwestycyjne i remontowe	10
3.2.3.	Zarządzanie przestrzenią i otoczeniem Muzeum	10
3.3.	Muzeum w liczbach – finanse Muzeum	11
4.	Realizacja Programu działania Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej w 2025 roku.....	12
4.1.	Funkcja opieki nad zbiorami i miejscem dziedzictwa	12
4.1.1.	Gromadzenie, opracowywanie, ewidencja i ochrona zbiorów	12
4.1.2.	Prace konserwatorskie	13
4.1.3.	Działalność wystawiennicza	13
4.1.4.	Opieka nad miejscem dziedzictwa według metody <i>genius loci</i>	16
4.2.	Funkcja naukowo-badawcza, w tym działalność Polskiego Towarzystwa Naukowego – Akademia Sprawiedliwych.....	17
4.3.	Funkcja edukacyjna	20
4.3.1.	Program „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” w 2025 roku	25
4.4.	Funkcja dyplomacji kulturalnej.....	29
5.	Muzeum Ulmów Communicatio.....	33
6.	Statystyka odwiedzin Muzeum.....	35
6.1.	Frekwencja w roku 2025 i jej analiza na tle lat ubiegłych	35
6.2.	Specyfika ruchu turystycznego.....	37

1. Wprowadzenie

Niniejszy dokument przedstawia realizację Programu działania Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej w roku 2025, w kontekście tworzonej Strategii Muzeum Ulmów i całokształtu działalności dotyczącej rozwoju instytucji kultury. Dokument ma na celu ukazanie pełnego zakresu i rodzajów działań podejmowanych przez Muzeum w minionym roku, ze szczególnym uwzględnieniem realizacji jego podstawowych funkcji: wystawienniczej, edukacyjnej, naukowo-badawczej oraz dyplomacji kulturalnej, a także działań upamiętniających, organizacyjnych i integracyjnych.

Rok 2025 był kolejnym okresem intensywnej i wielowymiarowej aktywności Muzeum, konsekwentnie ukierunkowanej na realizację jego misji jako instytucji kultury pamięci, edukacji i dialogu. Działania podejmowane w tym czasie koncentrowały się na dokumentowaniu i upowszechnianiu wiedzy o losach Polaków ratujących Żydów w czasie II wojny światowej, pogłębianiu badań nad lokalnym i ogólnopolskim kontekstem tych postaw oraz na rozwijaniu nowoczesnych form edukacji historycznej, etycznej i obywatelskiej. Kluczowy punkt odniesienia dla całokształtu działalności stanowi dziedzictwo błogosławionej Rodziny Ulmów, traktowane nie tylko przez pryzmat historii, lecz także jako trwałe źródło refleksji nad etyką i prawami człowieka oraz nad kondycją ludzką w jej wymiarze społecznym i moralnym.

W roku sprawozdawczym Muzeum rozwijało swoją ofertę edukacyjną jako czynnik szeroko pojmowanej misji społecznej, skierowanej do zróżnicowanych grup odbiorców: dzieci i młodzieży, nauczycieli, studentów, badaczy, rodzin, seniorów oraz gości zagranicznych. Edukacja muzealna realizowana była w formach stacjonarnych i wyjazdowych, poprzez prezentację wystawy stałej, wystawy w innych miejscach kraju, warsztaty, seminaria, sympozja, wydarzenia rocznicowe, przedsięwzięcia artystyczne oraz liczne działania osadzone w przestrzeni wsi Markowa i ukierunkowane na rozwój lokalny oparty na rodzimym dziedzictwie i historii. Istotną cechą tych działań jest łączenie przekazu historycznego z refleksją etyczną, problematyką praw człowieka i doświadczeniem traumy wojennej. Wszystkie podejmowane przez Muzeum działalności są zorientowane na tworzenie kultury pamięci i promocję dziedzictwa lokalnego. Sztandarowym przedsięwzięciem w tym obszarze było tworzenie „Szkoły Etyki Muzeum Ulmów”, realizowanej w oryginalnych i często eksperymentalnych formach programowych. Istotnym czynnikiem działalności edukacyjnej Muzeum jest promocja postaw i wzorców kultury obywatelskiej, w tym zwłaszcza

inspirowanych i kształtowanych doświadczeniem lokalnym, które od pokoleń kultywowane są w życiu społecznym wsi Markowa.

Równolegle Muzeum konsekwentnie realizowało funkcję naukowo-badawczą, prowadząc kwerendy archiwalne, gromadząc relacje i materiały źródłowe, inicjując oraz współorganizując seminaria i konferencje o charakterze interdyscyplinarnym. Działania badawcze obejmowały zarówno pogłębione studia nad biografiami osób ratujących Żydów, historią Markowej i jej środowiskiem kulturowym, jak i refleksję nad niematerialnym dziedzictwem religijnym, społecznym i etycznym związanym z doświadczeniem wojny i okupacji. Aktywność ta wzmacniała naukowe zaplecze działalności Muzeum oraz sprzyjała rozwojowi współpracy z instytucjami akademickimi, muzeami i badaczami.

Istotnym polem działalności Muzeum w 2025 roku – wzorem lat poprzednich - była dyplomacja kulturalna i międzynarodowy dialog pamięci. Muzeum aktywnie uczestniczyło w sieciach współpracy europejskiej i światowej, podejmując inicjatywy służące upowszechnianiu wiedzy o historii ratowania Żydów w Polsce oraz budowaniu porozumienia wokół trudnej historii i spuścizny II wojny światowej. Współpraca z zagranicznymi instytucjami kultury pamięci, środowiskami akademickimi oraz świadkami historii sprzyja tworzeniu przestrzeni dialogu opartego na prawdzie historycznej, wzajemnym szacunku i odpowiedzialności za przekaz międzypokoleniowy.

Sprawozdanie obejmuje omówienie realizacji zaplanowanych zadań, prezentację najważniejszych projektów i wydarzeń zrealizowanych w 2025 roku oraz analizę ich efektów w kontekście misji i celów strategicznych Muzeum. Dokument ma charakter zarówno rozliczeniowy, jak i syntetyczno-analityczny – ma na celu wykazać spójność podejmowanych działań oraz ich znaczenie dla rozwoju Muzeum jako instytucji kultury pamięci, ośrodka pracy twórczej i edukacji oraz ważnego punktu odniesienia w krajowej i międzynarodowej debacie o pamięci II wojny światowej oraz o prawach człowieka. Nadto uwzględnia kluczowe dane finansowe i statystyczne, które dają możliwość odczytania stanu realizacji aktualnego Programu działania Muzeum w perspektywie instytucji, rozumianej przede wszystkim jako zespół ludzi i organizacja pracy twórczej. Dokument został opracowany w taki sposób, aby wykazać w jaki sposób deklarowana misja i założone cele Strategii Muzeum znajdują potwierdzenie w rozwoju Muzeum jako wciąż otwartym projekcie instytucjonalnym, społecznym i kulturowym.

2. Strategia Muzeum Ulmów

„Strategia Muzeum Ulmów” nie jest dokumentem prognozowania zmian; to całokształt ciągłych i stałych działań twórczych, podejmowanych przez Muzeum i jego otoczenie w duchu i w zgodzie z założeniami strategicznymi.

Od 2021 roku Muzeum realizowało założenia *Programu działania Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej na lata 2021-2024*, które stanowiły autorską koncepcję rozwoju instytucji przygotowaną przez Waldemara Rataja, dyrektora Muzeum. Założeniem wyjściowym Programu było utrzymanie osiągniętych przez Muzeum rezultatów oraz wzmocnienie jego potencjału prorozwojowego. Za główny cel Programu działania Muzeum na lata 2021-2024 postawiono wypracowanie koncepcji Strategii Muzeum Ulmów. Program zakładał rozwój instytucji muzealnej oraz zaangażowanie jej w procesy rozwoju społeczno-gospodarczego wspólnot lokalnych (gmina i powiat), regionu i kraju. Integralną część tak rozumianego rozwoju instytucji stanowił rozwój kompetencji i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz budowanie środowiska pracy twórczej z udziałem współpracowników (ekspertów i wolontariuszy). Realizacja Programu wiązała się również z podjęciem szeregu analiz oraz prac studialnych, które prowadzone były w ramach powołanych w tym celu struktur programowych, jak program strategiczny „Muzeum w przestrzeni Markowej”, ----oparty na partnerstwie lokalnym (konfederacja muzealna) zawiązanym w roku 2021 przez Muzeum Polaków Ratujących Żydów i Towarzystwo Przyjaciół Markowej, którego celem jest roztaczanie przez obydwie muzea markowskie ochrony nad wartościami przestrzeni i krajobrazem historycznym i naturalnym Markowej oraz sprawowanie opieki nad miejscami dziedzictwa w Markowej; czy seminarium programowe „Akademia Sprawiedliwych”, które stanowi stałą strukturę prac programowych, angażujących współpracujących z Muzeum ekspertów, specjalistów różnych dyscyplin nauk społecznych i humanistycznych, którego działania realizowane są we współpracy z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie oraz Polskim Towarzystwem Naukowym – Akademia Sprawiedliwych. W ramach prac nad Strategią Muzeum Ulmów przyjęto założenie, że polem strategicznym w rozwoju Muzeum powinna być edukacja.

Obecnie prace strategiczne Muzeum prowadzone są w oparciu o *Program działania Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej na lata 2024-2029*. Jego najważniejszymi założeniami są: rozwój infrastruktury

Muzeum w zakresie niezbędnym dla prawidłowej realizacji funkcji opieki nad zbiorami oraz projektowanie i wdrażanie bieżącej oferty Muzeum w oparciu o Strategię Muzeum Ulmów.

W 2025 roku Muzeum podejmowano szereg inicjatyw umacniających rolę instytucji w obszarze dziedzictwa narodowego, edukacji, badań naukowych oraz międzynarodowej dyplomacji kulturalnej. W ramach Strategii Muzeum Ulmów konsekwentnie wdrażano, uruchomione w latach poprzednich, programy strategiczne „Muzeum w przestrzeni Markowej” oraz „Akademia Sprawiedliwych”. W myśl założeń Programu działania Muzeum na lata 2024-2029 oraz Strategii Muzeum Ulmów kontynuowano działania edukacyjne w ramach programu „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów”. Zainicjowano prace w ramach kolejnego programu strategicznego „Muzeum Ulmów Communicatio”, służącego wykreowaniu funkcji komunikacji społecznej, przy udziale zintegrowanej z Muzeum, Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci, której spotkania obejmują tematykę ściśle związaną z Programem działania Muzeum i Strategią Muzeum Ulmów. Prowadzono dalsze działania na polu strategicznym jakim jest edukacja, realizując ideę tzw. „edukacji otwartej”, która nie ogranicza się tylko do lekcji muzealnych czy warsztatów, ale traktuje edukację, jako dziedzinę samorealizacji człowieka przez całe życie.

Działania Muzeum podejmowane w okresie sprawozdawczym koncentrowały się wokół czterech podstawowych funkcji: opieki nad zbiorami i miejscem dziedzictwa, działalności naukowo-badawczej, dyplomacji kulturalnej oraz edukacji. Wdrażanie Strategii Muzeum Ulmów pozwoliło na harmonijne połączenie ochrony pamięci, działalności naukowej, edukacji oraz promocji dziedzictwa na arenie międzynarodowej.

W dalszej części dokumentu szczegółowo omówione zostaną poszczególne funkcje Muzeum oraz ich wpływ na rozwój instytucji i jej otoczenia społeczno-kulturowego.

W ramach realizacji działań w zakresie systematycznego wdrażania założeń Strategii Muzeum Ulmów w obszarze rozwoju osobistego i zawodowego pracowników Muzeum Polaków Ratujących Żydów wprowadzono muzealny system zarządzania pracą twórczą (personalizacja pracy).

W wyniku identyfikacji poziomu zrozumienia strategii Muzeum oraz identyfikacji z celami Muzeum; identyfikacji obszarów dotyczących niewystarczającej komunikacji pomiędzy pracownikami; identyfikacji obszarów potencjalnego braku zrozumienia i współpracy pomiędzy pracownikami, przygotowana została propozycja modyfikacji treści Zarządzenia Dyrektora

w sprawie wprowadzenia Regulaminu Okresowej Oceny Pracowników. Zaproponowany sposób oceny, zawierający zestaw zagadnień do przemyślenia przez pracownika oraz przełożonego, pozwala w konsekwencji – szanując pracownika jako osobę – wyznaczyć kluczowe do realizacji przez pracownika w danym roku zadania, z jednoczesnym określeniem potrzeb doskonalenia zawodowego oraz osobistą refleksją i pracą nad zmianą postawy, szczególnie jeśli odnosi się do jakości wykonywanej pracy oraz relacji ze współpracownikami.

Celem przygotowania wdrożenia nowego sposobu oceny okresowej pracowników przeprowadzono szkolenia (indywidualne oraz grupowe), prezentujące praktyczne zasady i rekomendowane metody przeprowadzania okresowej oceny pracowników (w tym proces oceny oraz narzędzia wspierające rozmowę oceniającą).

W listopadzie 2025 roku odbyło się seminarium dotyczące personalizacji pracy w ramach cyklu wydarzeń „Targ Markowski i Seminarium Markowskie – perspektywa zarządzania w Muzeum Polaków Ratujących Żydów” obejmującego między innymi następujące zagadnienia:

- antropologiczne podstawy personalizacji pracy;
- oczekiwane kompetencje osób, z punktu widzenia pracodawcy i współpracowników;
- planowanie pracy indywidualnej i zespołowej;
- cele i sposoby oceny własnej pracownika oraz oceny przez przełożonego;
- metody wyznaczania zadań rocznych.

Z perspektywy zarządzania w Muzeum utworzenie oraz działalność Zespołów zadaniowych ds. Targu Markowskiego i Seminarium Markowskiego była okazją praktycznego wprowadzania systemu organizacji pracy Muzeum, ukierunkowanego na pracę w zespołach zadaniowych oraz na promocję kultury pracy uwzględniającą społeczną (obywatelską) odpowiedzialność za realizowane przez Muzeum zadania. Doświadczenia uzyskane podczas realizowanych prac pozwoliły na wskazanie zarówno mocnych stron, jak i elementów wymagających poprawy w obszarze współpracy wewnętrznej.

3. Organizacja Muzeum

3.1. Kadra i zarządzanie zasobami ludzkimi

3.1.1. Zatrudnienie i struktura organizacyjna

W roku sprawozdawczym 2025 przeciętne zatrudnienie w Muzeum kształtowało się na poziomie 23,11 etatów, co odpowiadało 25,37 osobom. Stan zatrudnienia na dzień 31.12.2025 roku wynosił 25 osób / 24 etaty.

Struktura organizacyjna Muzeum obejmowała działy realizujące zadania merytoryczne, administracyjne oraz obsługowe. Zatrudnienie było dostosowane do specyfiki działalności instytucji, w tym do sezonowości ruchu turystycznego oraz intensywności realizowanych wydarzeń programowych.

3.1.2. Wynagrodzenia

W 2025 roku kontynuowano politykę wynagrodzeń wynikającą z obowiązujących przepisów prawa oraz decyzji systemowych, w tym zmian w sferze budżetowej i regulacji dotyczących minimalnego wynagrodzenia za pracę. Średnie wynagrodzenie brutto na etat w roku sprawozdawczym wyniosło 8 332,01 zł. Na wynagrodzenia bezosobowe, realizowane w formie umów cywilnoprawnych, przeznaczono 254 439,09 zł, co umożliwiło realizację zadań projektowych oraz angażowanie specjalistów zewnętrznych.

3.1.3. Rozwój kompetencji pracowników

W roku sprawozdawczym pracownicy Muzeum uczestniczyli w szkoleniach oraz działaniach podnoszących kwalifikacje zawodowe, dostosowanych do zakresu realizowanych obowiązków. Szkolenia miały charakter merytoryczny oraz specjalistyczny i obejmowały zagadnienia związane z funkcjonowaniem instytucji kultury, a także tematykę właściwą dla poszczególnych obszarów działalności, w tym zagadnienia księgowe, kadrowo-płacowe, administracyjne oraz organizacyjne.

Podjęmowane działania szkoleniowe były związane m.in. ze zmianami w obowiązujących przepisach prawa i miały na celu zapewnienie aktualnej wiedzy

pracowników, podnoszenie ich kompetencji zawodowych oraz dostosowywanie umiejętności do bieżących i zmieniających się potrzeb Muzeum.

3.1.4. Elastyczność organizacyjna i obciążenie pracą

Ze względu na ograniczoną liczbę etatów oraz specyfikę działalności Muzeum, pracownicy w 2025 roku podejmowali zadania wykraczające poza formalny zakres obowiązków przypisanych do poszczególnych stanowisk. Wymagało to elastyczności organizacyjnej oraz ścisłej współpracy pomiędzy działami. Zwiększone obciążenie pracą związane było m.in. z utrzymującą się wysoką frekwencją zwiedzających oraz realizacją działań programowych i wydarzeń o charakterze edukacyjnym i kulturalnym. Pomimo tych uwarunkowań zapewniono ciągłość funkcjonowania Muzeum oraz realizację zaplanowanych zadań.

3.2. Administrowanie budynkiem Muzeum i jego otoczeniem

W roku sprawozdawczym Dział Administracji realizował zadania związane z bieżącym funkcjonowaniem Muzeum, utrzymaniem infrastruktury technicznej, zapewnieniem bezpieczeństwa obiektu, zbiorów oraz osób przebywających na terenie Muzeum, a także z przygotowaniem i realizacją działań inwestycyjno-remontowych.

Działania administracyjne prowadzone były z uwzględnieniem rosnącej frekwencji zwiedzających, intensyfikacji wydarzeń programowych oraz zwiększonego obciążenia infrastruktury technicznej Muzeum. Szczególny nacisk położono na utrzymanie sprawności systemów bezpieczeństwa, zaplecza technicznego oraz otoczenia Muzeum, w tym Sadu Pamięci.

3.2.1. Utrzymanie budynku i infrastruktury technicznej

W 2025 roku kontynuowano bieżące działania związane z utrzymaniem budynku Muzeum oraz jego infrastruktury technicznej. Realizowano regularne przeglądy instalacji i systemów bezpieczeństwa, w tym systemu monitoringu wizyjnego oraz systemów przeciwpożarowych. Podejmowane działania miały na celu zapewnienie ciągłości funkcjonowania obiektu oraz minimalizowanie ryzyka awarii mogących zagrozić zbiorom muzealnym i bezpieczeństwu zwiedzających.

Administracja prowadziła również bieżące prace porządkowe i konserwacyjne, reagując na potrzeby wynikające z intensywnego użytkowania przestrzeni muzealnej, zwłaszcza w okresach wzmożonego ruchu turystycznego.

3.2.2. Prace inwestycyjne i remontowe

Jednym z kluczowych zadań administracyjnych w roku sprawozdawczym było przygotowanie i realizacja zadania inwestycyjno-remontowego, polegającego na wymianie instalacji wody zimnej w budynku Muzeum. Zakres zadania obejmował wymianę wyeksploatowanej instalacji wody użytkowej oraz instalacji wodnej przeciwpożarowej (PPOŻ), a także niezbędne prace remontowe, wynikające z lokalizacji instalacji w przestrzeni technicznej obiektu, w tym remont podwieszanego sufitu. Dodatkowo wykonano prace remontowo-wykończeniowe, obejmujące malowanie pomieszczeń biurowych oraz szatni i sanitariatów Muzeum. Realizacja inwestycji była niezbędna ze względu na zły stan techniczny istniejącej instalacji, częste awarie i przecieki, stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa użytkowników obiektu, zbiorów muzealnych, dokumentacji oraz konstrukcji budynku. Wartość zadania wyniosła 74 000,00 zł brutto, z czego 36 000,00 zł stanowiła dotacja z budżetu Województwa Podkarpackiego; pozostała część została sfinansowana ze środków własnych Muzeum. Zadanie zrealizowano w kwietniu 2025 r., mimo że pierwotnie planowany okres realizacji obejmował miesiące od kwietnia do października 2025 r. Prace przeprowadzono sprawnie i zgodnie z zakresem rzeczowym zadania, co pozwoliło na szybkie przywrócenie pełnej funkcjonalności instalacji. Inwestycja miała kluczowe znaczenie dla zapewnienia bezpiecznego i niezawodnego dostępu do bieżącej wody, utrzymania odpowiednich warunków sanitarno-higienicznych oraz prawidłowego funkcjonowania systemu przeciwpożarowego, co bezpośrednio wpływa na ochronę zbiorów i ciągłość działalności Muzeum.

3.2.3. Zarządzanie przestrzenią i otoczeniem Muzeum

W roku sprawozdawczym kontynuowano działania związane z utrzymaniem i pielęgnacją zieleni i otoczenia Muzeum, w tym Sadu Pamięci oraz przestrzeni zewnętrznych, pełniących funkcję miejsca dziedzictwa. Prace te miały charakter bieżący i były dostosowywane do kalendarza wydarzeń muzealnych oraz warunków sezonowych.

Dział Administracji współpracował z pozostałymi komórkami organizacyjnymi Muzeum w zakresie przygotowania przestrzeni do realizacji wydarzeń programowych, uroczystości oraz przedsięwzięć edukacyjnych i kulturalnych. Działania administracyjne w 2025 roku stanowiły istotne zaplecze dla realizacji Programu działania Muzeum oraz Strategii rozwoju instytucji. Zapewnienie sprawnego funkcjonowania infrastruktury technicznej, bezpieczeństwa obiektu oraz odpowiednich warunków organizacyjnych było niezbędne dla realizacji zadań merytorycznych Muzeum w obszarze edukacji, działalności naukowo-badawczej oraz opieki nad miejscem dziedzictwa.

3.3. Muzeum w liczbach – finanse Muzeum

W 2025 roku przychód Muzeum stanowiły dotacje podmiotowe otrzymane z:

- Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kwocie 3.575.000 zł;
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w kwocie 321.219 zł.

W lipcu 2025 roku Muzeum wnioskowało do Marszałka Województwa Podkarpackiego o zwiększenie dotacji podmiotowej na realizację zadania o nazwie „Targ Markowski i Seminarium Markowskie”. Efektem tego było uzyskanie dofinansowania w kwocie 120.000 zł (kwota ta zawiera się w łącznej kwocie 321.219 zł.). Dzięki środkom otrzymanym z budżetu województwa, w okresie wrzesień-grudzień 2025 roku, Muzeum zrealizowało przedsięwzięcia, które ściśle wpisują się w Strategię Muzeum Ulmów oraz Program działania Muzeum na lata 2024-2029.

Poza dotacjami podmiotowymi, przychód Muzeum stanowiły również środki własne, uzyskane ze sprzedaży biletów wstępu, usług przewodnickich oraz sprzedaży książek i pamiątek. Łączna kwota osiągniętych przychodów własnych wyniosła 410.000 zł.

W roku sprawozdawczym Muzeum nie wnioskowało o dotacje celowe.

4. Realizacja Programu działania Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej w 2025 roku

4.1. Funkcja opieki nad zbiorami i miejscem dziedzictwa

Opieka nad zbiorami Muzeum w 2025 roku, jak i w poprzednich latach, związana była z realizacją obowiązujących przepisów, zawartych przede wszystkim w Ustawie o muzeach i statucie Muzeum a działania były zgodne z określonymi funkcjami instytucji pełniącej rolę specyficzną.

Muzeum Polaków Ratujących Żydów jest muzeum historycznym, z elementami muzeum martyrologicznego. Dokonana w 2023 roku beatyfikacja Rodziny Ulmów sprawiła, iż znaczna część obiektów ze zbiorów Muzeum zyskała – faktycznie i w opinii tych zwiedzających, którzy kierują się motywacją religijną – dodatkowy status relikwii. W związku z tym, opieka nad nimi wymaga specyficznego przygotowania i edukacji pracowników Muzeum oraz osób z nim współpracujących.

4.1.1. Gromadzenie, opracowywanie, ewidencja i ochrona zbiorów

W roku sprawozdawczym Muzeum podejmowało szereg działań w celu zapewnienia odpowiednich warunków przechowywania, ochrony oraz udostępniania zbiorów. Była to kontynuacja działań rozpoczętych w roku 2023 i ujętych w programie opieki nad zbiorami, będącym częścią Programu działania Muzeum na lata 2024 – 2029.

W pierwszej mierze monitorowano warunki przechowywania zbiorów, zarówno magazynowanych, jak i wykorzystywanych na ekspozycji stałej i wystawach czasowych. Monitorowano wilgotność i temperaturę w pomieszczeniach i gablotach. Ocenie poddawane były również takie czynniki zagrażające bezpieczeństwu obiektów jak światło naturalne i sztuczne (pod kątem promieniowania UV), oraz zagrożenie biologiczne i mechaniczne.

W ramach poprawy warunków przechowywania obiektów w dwóch pomieszczeniach Muzeum wymieniono źródła światła na nieemitujące szkodliwego promieniowania UV. Również w dwóch pomieszczeniach Muzeum oklejono szyby okienne folią nieprzepuszczającą promieniowania UV. Zakupiono gablotę do ekspozycji i ochrony muzealium - ulla słomianego tzw. *kosza*, eksponowanego w „domku Ulmów”, w sali ekspozycji stałej. Do gromadzenia

i zabezpieczenia zbiorów bibliotecznych zakupiono drewniane witryny.

Do Księgi Inwentarza Muzealiów wpisano 4 obiekty, zaś do Księgi Wpływu 50 obiektów. Nowym nabytkom założono karty ewidencyjne.

4.1.2. Prace konserwatorskie

Zbiory, tak muzealia jak depozyty, zostały poddane ocenie pod kątem ewentualnych uszkodzeń i potrzeb konserwatorskich i w 2025 roku Muzeum zleciło prace konserwatorskie, których celem było zabezpieczenie i przedłużenie trwałości obiektów ze zbiorów, szczególnie tych o wysokiej wartości historycznej, związanych z Polakami ratującymi Żydów podczas II wojny światowej, w tym z osobami bł. Józefa i Wiktorii Ulmów.

Konserwacji poddana została kamienna tablica inskrypcyjna zdemontowana z nieistniejącego już pomnika, poświęconego czterem braciom Decom zamordowanym za ukrywanie Żydów. Konserwacji poddano także dwie książki należące do bł. Józefa Ulmy, a także Kennkartę należącą do bł. Wiktorii Ulmy i Dyplom Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata wydany pośmiertnie dla bł. Józefa i Wiktorii Ulmów. Kilka obiektów eksponowanych w gablotach zastąpiono fotokopiami.

4.1.3. Działalność wystawiennicza

W ubiegłym roku Muzeum organizowało wystawy i towarzyszące im spotkania, prelekcje, wykłady i debaty, pełniąc w ten sposób również funkcję edukacyjną i popularyzatorską. Nie sposób tych funkcji rozdzielić.

Obiekt ze zbiorów Muzeum, określany jako *Tryptyk Markowski* lub *Ikona bł. Rodziny Ulmów* wystawiany był w ramach wystaw czasowych, a Muzeum zrealizowało wokół tego dzieła cykl wydarzeń.+ W trakcie kolejnych ekspozycji *Tryptyku Markowskiego* w Muzeum Archidiecezjalnym w Przemyślu, Muzeum Diecezjalnym w Rzeszowie, Muzeum Prowincji OO. Bernardynów w Leżajsku, Muzeum Wiara i Sztuka w Sanktuarium Pasyjno-Maryjnym w Kalwarii Zebrzydowskiej, Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie odbywały się wykłady otwarte prowadzone przez pracowników Muzeum, zaś w Muzeum Zamek Górków w Szamotułach odbyło się również spotkanie z autorem dzieła, cenionym ikonografem, Mateuszem Środoniem. Dano możliwość autorowi *Ikony* wypowiedzi o procesie twórczym i samym dziele, a także dyskutowano nad pojęciem „ikony” – nazwą dzieła, w szczególnym kontekście Muzeum Zamek Górków w Szamotułach ze zbiorami ikon

i współczesnego polskiego malarstwa na drewnie. Budowało ono refleksję na trzech płaszczyznach – podstawowej, jeśli chodzi o dzieło sztuki, czyli refleksję nad samym dziełem i wyrazem artystycznym, a także na płaszczyźnie społecznej i etycznej.

Prezentacja *Ikony bł. Rodziny Ulmów* odbyła się także w Centrum Edukacji Multimedialnej w Nisku- Podwolinie, choć tym razem bez obecności samego dzieła.

Zaproszenie na wykład otwarty do Centrum Edukacji Multimedialnej, 19 listopada, Nisko-Podwolinia

Wybrane obiekty ze swoich zbiorów Muzeum prezentowało także podczas uroczystości nadania imienia Heleny Barchanowskiej, Sprawiedliwej Wśród Narodów Świata, Szkole Podstawowej w Bogdance. Gminnej Bibliotece Publicznej w Nowym Żmigrodzie Muzeum wypożyczyło wystawę mobilną *Na Twojej ziemi przyszło mi śpiewać pieśń twojego kraju* traktującą o losach wybitnych postaci pochodzenia żydowskiego rodem z Podkarpacia.

W 2025 roku Muzeum zorganizowało wystawę fotografii autorstwa Kamili Kansy, znanej też pod pseudonimem Laura Makabresku. Cykl pt. *Anawim* składał się z autorskich zdjęć inspirowanych historią błogosławionej Rodziny Ulmów oraz archiwalnymi fotografiami Józefa Ulmy, które artystka przetworzyła w wizualne refleksje nad życiem, pamięcią i relacjami

międzyludzkimi. Ekspozycja została zorganizowana w Markowej, w Bibliotece Publicznej. W okresie od 19 maja do 18 lipca 2025 roku przyciągała uwagę widzów subtelnym, symbolicznym językiem fotografii, łączącym mistyczne i historyczne odniesienia.

W roku sprawozdawczym Muzeum współorganizowało również wyjątkową wystawę portretów autorstwa krakowskiego malarza, dra Artura Kapturskiego, zatytułowaną *Ecce Homo – Osoba i Twarz*. Ekspozycja, zaprezentowana w historycznej przestrzeni dawnej Dużej Synagogi i Sali wystawowej Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu, przedstawiała 600 prac powstałych na podstawie archiwalnych fotografii więźniów KL Auschwitz wykonanych przez Wilhelma Brasseggo. Jej otwarcie zbiegło się z obchodami 80. Rocznicy zakończenia II wojny światowej i miało ubogacić lokalną pamięć o tragicznej historii oraz przywrócić widzom indywidualne oblicza ofiar, nie tylko jako ofiar systemu, ale przede wszystkim jako ludzi z własnymi historiami i godnością. Wernisaż wystawy odbył się 25 czerwca, a wystawa prezentowana była do 22 września 2025 roku, stanowiąc ważny element programu edukacyjno-kulturalnego pn. „Szkola Etyki Muzeum Ulmów”. We współpracy z lokalnymi instytucjami zrealizowano liczne wydarzenia towarzyszące wystawie tj. prelekcje, debaty i sympozja poświęcone roli pamięci historycznej i refleksji nad człowieczeństwem.

Zaproszenie na wystawę portretów autorstwa Artura Kapturskiego pt. Ecce Homo-Osoba i Twarz, czerwiec-wrzesień, Jarosław

4.1.4. Opieka nad miejscem dziedzictwa według metody *genius loci*

Opieka nad zbiorami w Muzeum Polaków Ratujących Żydów dotyczy nie tylko muzealiów, ale rozciąga się na otoczenie. To bezpośrednie obejmuje części ekspozycji zewnętrznej Muzeum: Ścianę Pamięci, Plac Pamięci i Sad Pamięci. Natomiast otoczenie pojmowane szerzej i rozumiane jako miejsce dziedzictwa podlega trosce instytucji w ramach realizowanego wspólnie z Zagrodą-Muzeum Wsi Markowa, programu „Muzeum w przestrzeni Markowej”, który zakłada podejmowanie działań na rzecz uporządkowania lokalnych relacji przestrzennych i wzmocnienia ochrony wartości krajobrazu kulturowego centrum Markowej. Pamięć o bł. Ulmach trwa w krajobrazie, który stanowił tło dla wydarzeń z ich życia. Jego wyjątkowość i charakterystyczne piękno jest także elementem dziedzictwa kulturowego, o które dba Muzeum w ramach realizacji strategii wg metody *genius loci*.

W 2025 roku kluczowym przedsięwzięciem, zorganizowanym w formule wędrującej (Łańcut, Jarosław, Zarzecze, Markowa) jako element konfederacji międzymuzealnej „Muzeum w przestrzeni Markowej” było *III Seminarium Markowskie „Dziedzictwo i samorządność”*. Seminarium stało się platformą wymiany doświadczeń pomiędzy muzeami i samorządami, które postrzegają siebie jako opiekunów swoich miejsc dziedzictwa. Debaty programowe koncentrowały się na aksjologicznych podstawach samorządności, odpowiedzialności obywatelskiej oraz systemowej roli muzeum w ochronie dziedzictwa lokalnego i krajobrazu kulturowego. Wydarzenie akcentowało znaczenie lokalnej wspólnoty i samorządności jako fundamentów kultury pamięci oraz trwałej opieki nad dziedzictwem. Wpisanie Seminarium w obchody Międzynarodowego Dnia Krajobrazu podkreśliło rolę muzeum jako instytucji sprawującej kompleksową opiekę nad swoim otoczeniem, rozumianym jako materialny i niematerialny krajobraz miejsca.

Druga część Seminarium, zrealizowana w Markowej w grudniu 2025 roku, pogłębiła wymiar *genius loci* poprzez działania edukacyjne, warsztatowe i programowe, skupione na tożsamości wsi Markowa, jej tradycjach muzycznych, rękodzielniczych i przestrzennych. Włączenie mieszkańców, uczniów oraz depozytariuszy tradycji sprzyjało międzypokoleniowemu przekazowi wartości i wzmocniło relacje między Muzeum a lokalną społecznością. Szczególną rolę odegrały rekonstrukcje i reinterpretacje praktyk kulturowych (np. „Nieszpory Markowskie”), ukazujące Muzeum jako aktywnego animatora pamięci i strażnika krajobrazu kulturowego.

Całość działań potwierdziła konsekwentne budowanie przez Muzeum modelu opieki nad dziedzictwem Markowej, opartego na współpracy instytucjonalnej, zakorzenieniu w lokalnej wspólnocie oraz holistycznym postrzeganiu krajobrazu jako nośnika pamięci, wartości i tożsamości.

*III Seminarium Markowskie „Dziedzictwo i Samorządność”,
20-22 października, Łańcut-Jarosław-Zarzecze-Markowa*

4.2. Funkcja naukowo-badawcza, w tym działalność Polskiego Towarzystwa Naukowego – Akademia Sprawiedliwych

Realizując Program działania Muzeum kontynuowano przygotowanie opracowania pt. „Sprawiedliwa z Lasek. Siostra Klara Jaroszyńska (1911-2010)”. W ramach tego projektu gromadzono materiały i relacje dotyczące życia i działalności siostry Klary, w tym środowiska jej życia jakim były podwarszawskie Laski. W tym celu przeprowadzono również pogłębioną kwerendę w archiwum Zgromadzenia Franciszkanek Służebnic Krzyża w Laskach i w Warszawie (ul. Piwna) a także nawiązano kontakt oraz przeprowadzono rozmowę z prof. Bohdanem Cywińskim, autorem pierwszego opracowania naukowego na temat Lasek.

W związku z realizowanym w roku 2024 projektem „Nieszpory Markowskie” polegającym na cyklicznym wykonywaniu nieszporów w Markowej oraz wybranych

miejsowościach w Polsce, w dniach 21-22 stycznia 2025 roku w Krakowie, w ramach trwającego Sympozjum Praw Człowieka Akademii Sprawiedliwych, odbyło się seminarium naukowe „Akademia Sprawiedliwych” pt. „Psalm nieszporny w polskiej pobożności ludowej”, podsumowujące ten projekt.

Fot. Uczestnicy seminarium naukowego „Akademia Sprawiedliwych”, organizowanego w ramach Sympozjum Praw Człowieka Akademii Sprawiedliwych, 21-22 stycznia, Kraków

Podczas wydarzenia swoje referaty przedstawili liturgiści: ks. prof. Czesław Krakowiak (Katolicki Uniwersytet Lubelski), ks. prof. Daniel Brzeziński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Papieski Instytut Liturgiczny Świętego Anzelma w Rzymie, ks. dr Stanisław Mieszczak (Akademia Muzyczna im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie); językoznawcy: prof. Anna Tyrpa (Polska Akademia Nauk), prof. Kazimierz Ożóg (Uniwersytet Rzeszowski), prof. Kazimierz Sikora (Uniwersytet Jagielloński) oraz etycy: prof. Piotr Domeracki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i dr Andrzej Kubanowski (Naukowe Towarzystwo Tomistyczne). Ponadto, podczas seminarium wystąpili: Anna Szafranowska (Suwalski Ośrodek Kultury), Jan Kiernicki (Fundacja św. Benedykta) oraz dr Michał Mikołajczak (Muzeum Polaków Ratujących Żydów), którzy zaprezentowali historię „Nieszporów Markowskich”, jako oryginalnego przedsięwzięcia kulturotwórczego, dzieląc się zarówno doświadczeniami i opiniami z perspektywy ich uczestników, jak i doświadczeniami z innych podobnych przedsięwzięć kulturotwórczych (działalność Fundacji św. Benedykta). Częścią seminarium była wizyta studialna w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli, podczas której Justyna

Matwijewicz, etnograf i adiunkt muzealny, zaprezentowała uczestnikom Seminarium część wystawy stałej Muzeum poświęconą obrzędowości związanej ze świętami Bożego Narodzenia (kolędowanie, szopki krakowskie) oraz z krakowskimi tradycjami wielkanocnymi („Emaus” na krakowskim Salwatorze). Prelegenci wraz z zaproszonymi gośćmi (naukowcami, muzealnikami, animatorami kultury społecznej) podjęli próbę zrozumienia fenomenu dawnego nabożeństwa, które – jak wykazały to „Nieszpory Markowskie” – fascynuje i przyciąga osoby z różnych regionów Polski i z rozmaitych środowisk. To niezwykle i wielowymiarowe doświadczenie – zarówno pracy twórczej, jak i przeżycia religijnego – wyzwoliło potrzebę dyskusji na temat fenomenu psalmu oraz pobożności ludowej w kontekście niematerialnego dziedzictwa kulturowego Kościoła w Polsce. Zainicjowane w Markowej przedsięwzięcie analizowano jako oryginalne działanie wspólnototwórcze i rozważano zawarte w nieszpornych psalmach treści stanowiące pomnik kultury języka polskiego, skarbiec treści teologicznych oraz praktycznych wskazań moralnych. Tematyka nieszporów kontynuowana była podczas wykładu prof. Kazimierza Ożóga pt. „Wielorakie piękno Nieszporów Markowskich”, który odbył się w Markowej 4 lipca 2025 roku.

Zgłębiając kontekst kulturowo-religijny czynu rodziny Ulmów o. Rafał Huzarski SJ, teolog, wygłosił 22 marca podczas sesji Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci, inaugurując tym samym II Dni Dziedzictwa Błogosławionej Rodziny Ulmów, wykład zatytułowany „Rodzina Ulmów w kontekście przypowieści o Miłosiernym Samarytaninie”. Przedstawił w nim ówczesne rozumienie tej przypowieści, które niewątpliwie miało wpływ na myślenie i życie błogosławionej rodziny Ulmów.

Fot. Wykład o. Rafała Huzarskiego SJ pt. „Rodzina Ulmów w kontekście przypowieści o Miłosiernym Samarytaninie”, 22 marca, Markowa

Realizując funkcję naukowo-badawczą w roku sprawozdawczym podejmowano kolejne działania służące opisaniu historii i ludzi związanych z Markową. W ramach tych działań przeprowadzono kwerendę w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie-Rembertowie na temat oficerów związanych z wsią Markową (mjr Antoni Fleszar /1897-1940/, kpt. Franciszek Michnar /1892-1940/, kpt. Władysław Ciekot /1907-1940/) i zamordowanych przez Sowieców a następnie 25 kwietnia wygłoszono wykład na ich temat. Z kolei przeprowadzenie wywiadu z byłym Wójtem Markowej, Zbigniewem Kuźniarem, którego rodzina była związana z działalnością Uniwersytetu Ludowego w Gaci dostarczyła nowych wiadomości o związkach rodziny Ulmów z działalnością tego Uniwersytetu.

Ważnym krokiem w realizacji działalności wydawniczej było nawiązanie współpracy z wydawanym przez warszawskie Muzeum Niepodległości czasopismem „Niepodległość i Pamięć”, w którym planowana jest publikacja artykułów związanych z działalnością Muzeum.

Kontynuując podjętą w ubiegłych latach tematykę osoby jednego z Ojców Niepodległości jakim był Wincenty Witos w dniu 11 listopada 2025 roku, dla wszystkich członków i sympatyków Towarzystwa Przyjaciół Markowej, wygłoszono wykład na jego temat.

Na bieżąco weryfikowano wiedzę na temat osób, których nazwiska zostały umieszczone na Ścianie Pamięci Muzeum. Udzielono szeregu informacji osobom związanym z rodzinami Polaków ratujących Żydów. W związku z uroczystościami Narodowego Dnia Pamięci o Polakach Ratujących Żydów podczas okupacji niemieckiej zorganizowano spotkanie rodzin Polaków ratujących Żydów, których członkowie znaleźli się na Ścianie Pamięci Muzeum.

4.3. Funkcja edukacyjna

W roku sprawozdawczym 2025 funkcja edukacyjna Muzeum Polaków Ratujących Żydów była konsekwentnie rozwijana jako szeroko rozumiana misja społeczna. Jej celem pozostawało nie tylko przekazywanie wiedzy o historii Zagłady i o postawach Polaków ratujących Żydów, lecz także kształtowanie wrażliwości etycznej, kompetencji obywatelskich oraz kultury pamięci i postawy solidarności różnych grup odbiorców. Edukacja muzealna ma charakter otwarty, interdyscyplinarny i dialogiczny – łącząc historię z etyką, prawami człowieka, psychologią traumy, sztuką oraz refleksją nad dziedzictwem lokalnym i krajobrazem kulturowym.

Kluczowym punktem odniesienia dla wszystkich działań edukacyjnych pozostawało dziedzictwo Rodziny Ulmów – jako przykład etyki solidarności, odwagi cywilnej i wierności

prawom człowieka. Na tej podstawie Muzeum rozwijało zarówno ofertę stale obecną w Markowej (wystawa stała, oprowadzania, działania w przestrzeni miejsc pamięci oraz rozwijało idee *genius loci*), jak i liczne inicjatywy wyjazdowe oraz partnerskie w innych rejonach kraju oraz w mniejszym stopniu poza granicami.

Znaczącą rolę w realizacji edukacji w 2025 roku odegrały formaty, które łączą popularyzację wiedzy historycznej z pogłębioną refleksją etyczną oraz doświadczeniem wspólnotowego przeżywania pamięci. Należy podkreślić, że najważniejszym działaniem edukacyjnym Muzeum jest codzienna praca przewodników, którzy przybliżają gościom w sposób dla nich dostępny i zrozumiały fakty historyczne oraz postawy etyczne.

Ważną formą systematycznej pracy na rzecz edukacji pozostawała formuła „Nocy w Muzeum Ulmów”, łącząca wieczorne lub nocne zwiedzanie ekspozycji z działaniami Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci; wykłady i debaty poświęcone historii pomocy Żydom, współczesnym wyzwaniom etycznym oraz dziedzictwu Markowej, stając się przestrzenią refleksji nad poruszonymi przez Muzeum tematami, pośród których znalazł się przede wszystkim namysł nad dziedzictwem Markowej, debaty o „Nieodrobionej Lekcji Historii”, prace nad wpływem dziedzictwa Wincentego Witosa, czy próby odpowiedzi na pytania historyczno-teologiczne związane z postawą Ulmów i jej aktualnością dla współczesnych odbiorców.

Na szeroko pojętą edukację, poszerzoną o działania naukowe, składały się także działania o charakterze konferencyjnym i seminaryjnym, realizowane w partnerstwie z instytucjami naukowymi i społecznymi. Dla Muzeum ważnym partnerem w podejmowanych działaniach edukacyjnych jest Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie.

Szczególne znaczenie miały w tym zakresie wydarzenia cykliczne Muzeum, których hybrydowość, rozmiar i złożoność zagadnień sprawiają, że należy o nich wspomnieć w opisie realizacji także innych funkcji jednostki.

Seminarium Markowskie – cykliczna inicjatywa powiązana z Międzynarodowym Dniem Krajobrazu, ukazująca muzeum jako „opiekuna krajobrazu kulturowego” oraz podmiot moralnej odpowiedzialności za przestrzeń dziedzictwa. W 2025 roku III Seminarium Markowskie zostało wpisane w Konferencję „Dziedzictwo i Rozwój” – Stałe Forum Muzeów i Samorządu Terytorialnego, organizowane we współpracy ze Związkiem Powiatów Polskich. Seminarium wpisywało się w obchody trzech ważnych rocznic: 35-lecia restytucji samorządu terytorialnego, 100-lecia powstania Muzeum w Jarosławiu Kamienica Orserrich oraz 40-lecia rozpoczęcia działalności Zagrody-Muzeum Wsi Markowa. W programie znalazły się zarówno

otwarte sympozja dotyczące działalności muzeów Podkarpacia, jak i panele eksperckie oraz zajęcia edukacyjne, w tym warsztaty dla dzieci w Markowej, służące kształtowaniu lokalnej tożsamości i postaw obywatelskich już od najmłodszych lat. Pod hasłem „Symbioza – Przyroda i Miasto w jednym Krajobrazie” Muzeum włączyło się w obchody Międzynarodowego dnia Krajobrazu. Gościem specjalnym seminarium było Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, z przedstawicielami, Dyrektorem Pawłem Jaskanisem i muzealnym architektem krajobrazu dr. inż. Maciejem Żolnierczukiem na czele. Podczas spotkania w Starostwie Powiatowym w Łąncucie podkreślano znaczenie systemowej i kompleksowej opieki, jaką muzeum może sprawować nad otoczeniem – nad własnym *genius loci*; uczestnicy wydarzenia zapoznali się z dużym dorobkiem i doświadczeniami wilanowskiego muzeum. Wprowadzeniem w zagadnienia seminarium był wykład dr. Leopolda Zgody – filozofa i etyka, Honorowego Prezesa Instytutu Przestrzeni Obywatelskiej Pro Publico Bono – poświęcony zasadzie subsydiarności jako etycznemu źródłu państwa samorządnych obywateli. Prelegent zwrócił uwagę uczestników na kwestie istotne dla każdego ustroju społecznego i politycznego opartego na idei samorządności; podkreślając przy tym, że fundamentem każdej trwałej organizacji życia zbiorowego pozostaje kultura.

Symposium Praw Człowieka Akademii Sprawiedliwych – kontynuowane jako cykl edukacyjno-naukowy łączący pamięć o Sprawiedliwych z refleksją nad współczesnymi problemami praw człowieka i godności osoby. Inauguracja Symposium Praw Człowieka Akademii Sprawiedliwych odbyła się w historycznym Domu Jana Długosza w Krakowie, 10 grudnia, w Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka. Wydarzenie otworzyło seminarium „Etyka i solidarność” poświęcone pamięci ks. Józefa Tischnera. Wprowadzenie do spotkania wygłosił dr Leopold Zgoda, a debata dotyczyła m.in. etyki solidarności jako możliwego aksjologicznego fundamentu współczesnego społeczeństwa obywatelskiego. Symposium zrealizowane zostało w ramach współpracy Muzeum, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Polskiego Towarzystwa Naukowego – Akademia Sprawiedliwych.

*Symposium Praw Człowieka Akademii Sprawiedliwych. „Etyka i Solidarność”
w ramach obchodów „Roku Księdza Józefa Tischnera”, 10 grudnia, Kraków*

Istotnym komponentem edukacji obywatelskiej były także działania rocznicowe i upamiętniające, prowadzone w formule wykładów, spotkań i wydarzeń twórczych. Należy tu odnotować przede wszystkim ceremonię „Gorejąc Wolni” kiedy to na Placu Pamięci odsłonięte zostały kolejne tabliczki Polaków Ratujących Żydów oraz upamiętniono 24 marca, Narodowy Dzień Pamięci Polaków Ratujących Żydów pod okupacją niemiecką.

Fot. Jedna z tabliczek na Ścianie Pamięci tuż przed ceremonią jej odsłonięcia, 24 marca, Markowa

Do innych wydarzeń należą m.in. te związane z obecnością Jeffreya Cymblera i prowadzonymi przez niego spotkaniami edukacyjnymi; spotkania rodzin ratujących, często z potomkami ocalonych czy uczestnictwo w wielu ceremoniach związanych z propagowaniem idei muzeum, do których zaliczyć należy: organizowane przez Yad Vashem nadanie tytułu Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata czy obchody 60. rocznicy orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich („orędzia przebaczenia i pojednania”). Wszystkie te wydarzenia mają charakter edukacji społecznej, wychowania w kulturze solidarności i świadomości historycznej, promującej dziedzictwo pojednania w perspektywie doświadczeń bł. Rodziny Ulmów i polsko-żydowskiej historii regionu.

Z perspektywy edukacji realizowanej w Muzeum *Targ Markowski* w 2025 roku pełnił rolę żywej „klasy w terenie”, w której edukacja odbywa się poprzez doświadczenie: rozmowę, obserwację pracy rzemieślników, uczestnictwo w obrzędach, kontakt z lokalną społecznością.

Wymiar edukacyjny Targu obejmował m.in.: kształtowanie świadomości dziedzictwa – poprzez ukazywanie ciągłości tradycji Markowej, od realiów międzywojennej wsi Ulmów po współczesne praktyki lokalne; uczenie odpowiedzialności za krajobraz dziedzictwa – w nawiązaniu do koncepcji „Muzeum w przestrzeni Markowej”, gdzie Muzeum współtworzy politykę ochrony i zagospodarowania ważnych miejsc. Poprzez budowanie kompetencji obywatelskich i sieci współpracy; poprzez integrację instytucji kultury, organizacji społecznych, samorządu i środowiska lokalnych przedsiębiorców dokonuje się wzmacnianie tożsamości lokalnej – zwłaszcza wśród młodszych mieszkańców, którzy mogli doświadczyć własnej tradycji jako czegoś żywego i twórczego, a nie jedynie „zamkniętego w muzealnej gablocie”.

Targ Markowski w 2025 roku potwierdził swoją rolę jako ważnego instrumentu żywej edukacji lokalnej Muzeum; edukacji historycznej i pamięci z rozwojem turystyki kulturowej i lokalnej przedsiębiorczości; wzmacniając społeczny wymiar misji Muzeum Polaków Ratujących Żydów.

Te działania – choć zróżnicowane tematycznie i formalnie – wspólnie wzmacniały obraz Muzeum jako instytucji edukacji historycznej, etycznej i obywatelskiej, silnie zakorzenionej zarówno w lokalnym kontekście Markowej, jak i w ogólnopolskiej debacie o pamięci II wojny światowej i prawach człowieka.

TARG MARKOWSKI	
TARG DZIEDZICTWA I KULTURY	
WYSTAWCY	
Muzeum Ulmów Skansen	SOBOTA, NIEDZIELA
Muzeum w Jarosławiu Kamienica Orsettich	SOBOTA
Centrum Kultury i Promocji w Jarosławiu	SOBOTA
Stowarzyszenie Muzyka Dawna w Jarosławiu	SOBOTA
Kamienica Dąbrowskich	NIEDZIELA
Zakład Aktywności Zawodowej PSONI Koto w Jarosławiu	SOBOTA, NIEDZIELA
Garncarstwo – Janusz Głowiak	NIEDZIELA
Wyroby z wikliny i drewna – Paweł Kida	SOBOTA, NIEDZIELA
Zabawki drewniane – Ryszard Marciniak	SOBOTA, NIEDZIELA
Koronczarki Markowskie – Irena Pełk-Kozłowska	SOBOTA
Gospodarstwo Pasieczne – Paweł Kilian	SOBOTA, NIEDZIELA
Miody – Dawid Szpytma	SOBOTA, NIEDZIELA
Przetwory z Krasleczyzna – Janina Olszewska	SOBOTA, NIEDZIELA
Owoce i warzywa – Grzegorz Broda	SOBOTA, NIEDZIELA
Dania gorące i ciasta domowe – Krystyna Grzesik	NIEDZIELA
Sady Albígowa	SOBOTA, NIEDZIELA

Lista wystawców biorących udział w Targu Markowskim, 20-21 września, Markowa

4.3.1. Program „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” w 2025 roku

„Szkoła Etyki Muzeum Ulmów”, zainicjowana w 2024 roku, w roku sprawozdawczym rozwinęła się w dojrzały, wielowątkowy program edukacyjny, trwale wpisany w Program działania Muzeum na lata 2024–2029. Jego celem jest upowszechnianie etyki solidarności i edukacja o prawach człowieka, oparta na świadectwach Sprawiedliwych wśród Narodów Świata oraz dziedzictwie bł. Rodziny Ulmów.

Program kierowano do zróżnicowanych grup: młodzieży szkolnej i akademickiej, nauczycieli, seniorów, osób dotkniętych skutkami traumy wojennej, a także środowisk opiniotwórczych i lokalnych liderów. Istotą działania była precyzyjna segmentacja odbiorców, dzięki czemu język, narzędzia i cele spotkań dopasowywano do realnych potrzeb uczestników.

W 2025 roku „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” rozwijała się w trzech powiązanych obszarach: refleksji nad traumą wojenną i jej przekazem międzypokoleniowym, pracy nad polską kulturą etyczną (cykl „Psalm polski”) oraz edukacji poprzez sztukę (wystawy np. Tryptyku Markowskiego, projekty wizualne itp.).

W lutym w Krakowie odbyło się sympozjum poświęcone KZ Syndromowi tj. traumie wojennej, obecnie znanej jako zespół stresu pourazowego (PTSD). O złożonym zagadnieniu KZ-Syndromu i krakowskich badaniach nad zespołem stresu pourazowego opowiedział licznie zebranych słuchaczom prof. Krzysztof Rutkowski, psychiatra, wybitny ekspert w dziedzinie traumy i jej następstw. Spotkanie, które odbyło się w Międzynarodowym Centrum Kultury, miało na celu poszerzyć wiedzę o długotrwałych skutkach traumy obozowej oraz uporządkować język mówienia o cierpieniu w perspektywie indywidualnej i społecznej. Sympozjum, które odbyło się w ramach działalności naukowej Muzeum, miało profil ekspercki i partnerski, wzmacniający naukowe zaplecze edukacji muzealnej. Wydarzenie zrealizowane zostało w ramach współpracy Muzeum, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Polskiego Towarzystwa Naukowego – Akademia Sprawiedliwych.

*Fot. Wystąpienie prof. Krzysztofa Rutkowskiego „Krakowskie badania KZ-Syndromu”
w Międzynarodowym Centrum Kultury, 13 luty, Kraków*

W kwietniu 2025 roku w Muzeum Niepodległości w Warszawie, we współpracy ze Stowarzyszeniem Rodzina Więźniarek Niemieckiego Obozu Koncentracyjnego Ravensbrück i wybitnymi ekspertami z zakresu psychologii i psychoterapii, zorganizowano sympozjum „Transgeneracyjny przekaz traumy”, które wpisało się w ramy II Dni Dziedzictwa Błogosławionej Rodziny Ulmów. Spotkanie łączyło perspektywę badawczą z doświadczeniem uczestników, pokazując, jak wojna kształtuje kolejne pokolenia i jak odpowiedzialnie przekazywać pamięć w pracy muzealnej, szkolnej i lokalnej.

W czerwcu roku sprawozdawczego rozwijano nurt „Psalm polski” – refleksję nad polską kulturą etyczną, w dialogu z tradycją filozoficzną i religijną. Nacisk położono na budowanie współczesnego języka opowieści o godności osoby, prawach człowieka i solidarności, przydatnego w edukacji i debacie publicznej. W związku z promocją tworzonego z inicjatywy Muzeum programu edukacyjnego „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” w Sali Spotkań Muzeum Sztuk Użytkowych w Zamku Królewskim w Poznaniu odbyło się Sympozjum pt. „W poszukiwaniu dziedzictwa polskiej kultury etycznej. Psalm polski”. W pierwszej części Sympozjum dr Leopold Zgoda, współtwórca Szkoły Etyki Muzeum Ulmów, wygłosił wykład pt. „Dlaczego etyka?”, będący jednocześnie prezentacją przesłania ideowego programu edukacyjnego. Drugą część Sympozjum stanowił koncert zatytułowany „Cyprian Bazylik – O Niebezpieczeństwie Żywota Człowieczego”, prezentujący działania edukacyjno-muzykologiczne, realizowane w ramach ścieżki programowej „Psalm polski”, stanowiącej obecnie jeden z ważniejszych segmentów działań kulturotwórczych, składających się na program „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów”.

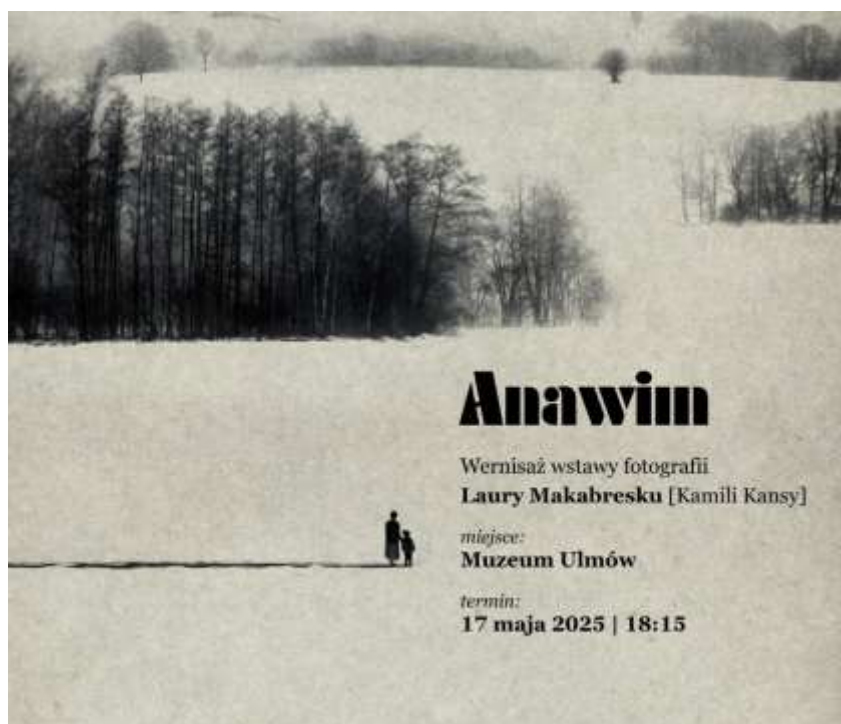
Istotnym elementem programu „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” była edukacja poprzez sztukę; wystawy i projekty wizualne pełniły funkcję narzędzi formacyjnych programu, uruchamiając rozmowę o odpowiedzialności, pamięci i godności ofiar. W Jarosławiu wystawie „Ecce Homo – Osoba i Twarz” towarzyszyły m.in. warsztaty dla młodzieży oraz spotkania łączące perspektywę artystyczną, historyczną i etyczną, co wzmacniało lokalny wymiar pracy pamięci.

Ważną rolę odegrały prezentacje „Tryptyku Markowskiego – Ikony bł. Rodziny Ulmów”. Każdej odsłonie towarzyszyły wykłady, spotkania z autorem i debaty, które ukierunkowywały odbiór ikony jako „obrazu pamięci” oraz narzędzia pogłębionej refleksji o wspólnocie losu ofiar i Sprawiedliwych. Na tle wielu wydarzeń, jako wielowymiarowy i skuteczny przykład pracy Muzeum, należy przywołać dwudniowe Sympozjum z Ikoną bł. Rodziny Ulmów, wypełnione prelekcjami, debatami oraz warsztatami, zorganizowane w sierpniu w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie.

Dopełnieniem podejmowanych działań edukacyjnych była zorganizowana w Markowej wystawa „Anawim” Laury Makabresku (Kamili Kansy), wykorzystywana jako punkt wyjścia do rozmów o wrażliwości, ukrytym życiu i duchowym wymiarze doświadczenia Zagłady. „Anawim” to cykl autorskich fotografii, inspirowanych historią błogosławionej Rodziny Ulmów, archiwalnymi zdjęciami Józefa Ulmy oraz subtelną obserwacją rodzin naśladowujących ukryte życie Świętej Rodziny z Nazaretu.

Wielość działań wystawienniczych realizowała ideę „edukacji w drodze”, poszerzając oddziaływanie Muzeum poza Markową i budując sieć partnerstw.

Zaproszenie na wernisaż wystawy „Anawim” autorstwa Laury Makabresku, 17 maja, Markowa

Realizacja działań w ramach „Szkoły Etyki Muzeum Ulmów” wzmocniła Muzeum jako platformę edukacyjną łączącą refleksję naukową, sztukę i doświadczenie wspólnot lokalnych. Program pogłębił rozumienie traumy wojennej i jej międzypokoleniowych konsekwencji, zwrócił uwagę na dorobek opisu polskiej kultury etycznej oraz umocnił rangę sztuki (w tym filmu i ikony) jako narzędzia edukacji o godności osoby, pamięci i prawach człowieka.

W wymiarze instytucjonalnym „Szkoła Etyki Muzeum Ulmów” ugruntowała współpracę z uczelniami, instytucjami kultury i organizacjami społecznymi oraz przygotowała podstawy pod stałą ofertę warsztatów i materiały dydaktyczne dla szkół. W efekcie w 2025 roku program stał się jedną z głównych osi organizujących funkcję edukacyjną Muzeum.

4.4. Funkcja dyplomacji kulturalnej

Dyplomacja kulturalna Muzeum Polaków Ratujących Żydów stanowi jeden z wiodących elementów jego działalności, który przyczynia się do budowania dialogu historycznego i edukacyjnego na arenie światowej. Jej zasadniczym celem jest upowszechnianie wiedzy o heroicznej postawie Polaków ratujących ludność Żydowską w okresie II wojny światowej oraz kształtowanie międzynarodowej świadomości o znaczeniu wzajemnej pomocy i solidarności w najciemniejszym okresie europejskiej historii. Działania realizowane w ramach funkcji dyplomacji kulturalnej obejmują aktywne uczestnictwo w europejskich sieciach instytucji kultury pamięci, nawiązywanie kontaktów z muzealnymi i akademickimi partnerami na arenie międzynarodowej, a także wsparcie inicjatyw edukacyjnych i dokumentacyjnych mających na celu upamiętnianie i popularyzowanie historii ratujących. Doniosłą kwestią jest niejako poszerzanie dotychczas przyjętej definicji Sprawiedliwych o tych, którzy ratowali, lecz ich czyn nie spełnił rygorystycznych wymogów dokumentacji Yad Vashem (Instytut Pamięci Męczenników i Bohaterów Holokaustu).

Realizacja działań dyplomacji kulturalnej opiera się na trzech filarach: budowaniu trwałych partnerstw instytucjonalnych z ośrodkami pamięci na arenie międzynarodowej, tworzeniu platform do wymiany doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie edukacji historycznej oraz inicjowaniu działań kulturalnych i edukacyjnych angażujących międzynarodowe audytorium w dialog o trudnym dziedzictwie historycznym.

Ważnym krokiem w działalności Muzeum Polaków Ratujących Żydów był udział przedstawiciela Muzeum w dorocznej konferencji zorganizowanej w Sofii, gdzie przypieczętowane zostały starania o pozyskanie pełnoprawnego członkostwa w Platform of European Memory and Conscience (Platforma Pamięci i Sumienia Europy). Podczas kwietniowego spotkania instytucje członkowskie zaakceptowały złożony przez Muzeum wniosek o członkostwo w tej prestiżowej organizacji międzynarodowej. Przyjęcie do struktur PEMC umocniło pozycję Muzeum w europejskiej sieci instytucji zajmujących się kulturą pamięci i edukacją historyczną. Uzyskany status otworzył nowe możliwości udziału Muzeum w przedsięwzięciach edukacyjnych i kulturalnych realizowanych wspólnie z muzealnymi instytucjami członkowskimi z różnych krajów, w szczególności na rzecz edukacji młodych pokoleń o złożonych doświadczeniach II wojny światowej i procesach badania i namysłu nad pamięcią i wspólnymi doświadczeniami historii.

W roku sprawozdawczym Muzeum kontynuowało wieloletnią współpracę z Jeffreyem Cymblerem (amerykańsko-żydowsko-polski prawnik, którego przodkowie zamieszkiwali Podkarpacie. Podczas okupacji niemieckiej jego dziadkowie, matka i wuj zostali uratowani przez polskich przyjaciół), której owocem były liczne spotkania oraz dyskusje. Wspólnymi staraniami po raz kolejny udało się upamiętnić tych Polaków, którzy przyczynili się do ocalenia przodków Cymblera. Na zaproszenie Muzeum z okazji obchodów 24 marca 2025 roku Jeffrey Cymbler ponownie zawiązał do Markowej. W uroczystej atmosferze, na placu przed Ścianą Pamięci Muzeum, przy odsłonięciu nazwisk Polaków, którzy przyczynili się do ocalenia jego rodziny, opowiedział zgromadzonej publiczności poruszającą historię przyjaźni, wzajemnej lojalności i bezinteresownej pomocy, którą jego bliscy otrzymywali od polskich sąsiadów w różnych momentach wojny.

We wrześniu 2025 roku w Muzeum Narodowym w Warszawie odbyła się kolejna prezentacja historyczna i panel dyskusyjny z udziałem Jeffreya Cymblera. Wydarzenie to zostało zorganizowane z inicjatywy Muzeum w celu upamiętnienia osób ratujących rodzinę Cymblera, których heroizm potwierdził również Instytut Yad Vashem w Jerozolimie. W 2025 roku uhonorowani zostali ks. Zygmunt Dziedziczak oraz małżeństwo Zofii i Wojciecha Serwaczaków, którym pośmiertnie Instytut Yad Vashem przyznał Medale Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Panel dyskusyjny „Druga Wojna Światowa – nieodrobiona lekcja historii” z Jeffreyem Cymblerem, moderowany wspólnie przez przedstawicieli Muzeum Polaków Ratujących Żydów i Muzeum Niepodległości, podjął problematykę długofalowych, powojennych konsekwencji okupacyjnej traumy. Dyskusja koncentrowała się na doświadczeniach zarówno Żydów ukrywanych w Polsce w okresie Zagłady, jak i Polaków, którzy niezwykle odważnie ratowali Żydów, narażając w ten sposób własne życie oraz swoich bliskich. Wymiana ta wykazała znaczenie międzykulturowego dialogu w procesie uzdrawiania pamięci zbiorowej i konstruowania przyszłości na fundamencie historycznej uczciwości.

*Podkarpacka Resursa Kultury Pamięci – spotkanie z Jeffreyem Cymblerem
„Istnieje nierozwalna więź między Polakami i Żydami, 30 stycznia, Markowa*

Innym obszarem działań Muzeum w sferze dyplomacji kulturalnej jest współpraca ze stroną niemiecką. W dniach 27–30 maja 2025 roku, na zaproszenie starostwa Kraju Saary (Saarpfalz), przedstawiciel Muzeum wziął udział w międzynarodowej konferencji samorządowej w Homburgu, zorganizowanej przy okazji pożegnania wieloletniego starosty powiatu Saarpfalz, dr. Theophila Gallo, który na przestrzeni swojej kariery zawodowej znacząco wspierał rozwój współpracy niemiecko-polskiej na poziomie instytucji kulturalnych i edukacyjnych. W trakcie konferencji omówiono międzynarodowy program edukacyjny Via Reggia (Szlak Królewski), którego trasa biegła przez terytoria Francji, Niemiec, Polski i Ukrainy. Program został wsparty przez samorządy na terenach historycznego szlaku handlowego. Z inicjatywy dra Theophila Gallo i Muzeum utworzono innowacyjny program edukacyjny adresowany do szkół średnich, leżących na trasie Via Reggia. Program ten, oparty na metodologicznych narzędziach myślenia krytycznego, wprowadzonych przez Edwarda de Bonę i Daniela Dennetta, ma na celu rozwijanie kompetencji analitycznych i refleksyjnych u młodzieży w kontekście złożonych zagadnień historycznych i społecznych. Realizacja programu będzie wspierana przez organizację pozarządową prowadzoną przez dra Theophila Gallo oraz zainteresowane samorządy, co stanowi przykład wielopoziomowej współpracy instytucjonalnej i edukacyjnej.

W lipcu 2025 roku w Markowej odbył się istotny i strategiczny dialog między Muzeum Polaków Ratujących Żydów a American Museum Memorial Holocaust w Waszyngtonie (United States Holocaust Memorial Museum – USHMM). Wizyta Tada Stahnkego, dyrektora pionu międzynarodowej współpracy edukacyjnej USHMM, służyła omówieniu i pogłębieniu istniejącej współpracy między instytucjami. Strony dokonały bilansu dotychczasowych wspólnych

przedsięwzięć, w tym omówiły sukces współpracy nad wystawą „Byli Sąsiadami”, która została zaprezentowana przez USHMM i eksponowana gościnnie w Muzeum oraz w innych miejscach na terenie Polski. Uczestnicy spotkania wskazali na pilne wyzwania stojące przed współczesnymi instytucjami kultury pamięci. Szczególną uwagę zwrócono na narastającą w przestrzeni cyfrowej dezinformację dotyczącą historii XX wieku, jak również na obserwowany wzrost braku zainteresowania tematyką historyczną wśród Pokolenia Z. W odpowiedzi na te wyzwania obie instytucje uzgodniły priorytetową potrzebę intensyfikacji współpracy w dziedzinie projektów edukacyjnych adresowanych bezpośrednio do młodzieży szkolnej.

Działalność dyplomatyczna Muzeum Polaków Ratujących Żydów realizowana w roku sprawozdawczym odzwierciedla głębokie zaangażowanie instytucji w budowanie międzynarodowego dialogu, opartego na prawdzie historycznej, wzajemnym szacunku i wspólnych wartościach humanistycznych. Poprzez działania i kontakty międzynarodowe wzmacnia swoje pozycjonowanie w europejskiej sieci instytucji, zajmujących się kulturą pamięci i edukacją obywatelską.

Publiczne, dialogowe formy upamiętniania, takie jak wizyty osób spoza Polski, które doświadczyły ratowania przez Polaków oraz międzynarodowe panele dyskusyjne, wychodzą poza tradycyjne formy muzealnej edukacji. Stanowią one bezpośrednią wymianę doświadczeń międzypokoleniowych i międzykulturowych, angażując emocje, refleksję i osobistą tożsamość uczestników w proces zapamiętywania i rozumienia przeszłości.

Fot. Wizyta Gabriela Anmutha z Argentyny, potomka żydowskiej rodziny z Markowej, 13 sierpnia, Markowa

5. Muzeum Ulmów Communicatio

Muzeum Ulmów Communicatio to program strategiczny Muzeum Polaków Ratujących Żydów, który służy wykreowaniu funkcji komunikacji społecznej zgodnie z założeniami Strategii Muzeum Ulmów. I etap Muzeum Ulmów Communicatio zakłada wykreowanie Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci jako instytucji zintegrowanej z Muzeum, która tworzy społeczności przyjaciół Muzeum oraz buduje własne środowisko komunikacji społecznej. Założenia programu realizowane są poprzez systematyczne spotkania Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci, których tematyka ściśle związana jest z Programem działania Muzeum i Strategią Muzeum Ulmów.

W 2025 roku odbyło się kilka spotkań Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci. Miały one charakter sesji, wykładów czy debat poświęconych m.in. historii pomocy Żydom, współczesnym wyzwaniom etycznym, dziedzictwu Markowej, znaczeniu promocji dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki kulturowej czy postawom Polaków wobec zagrożenia życia. Spotkania Podkarpackiej Resursy Kultury Pamięci prowadzili wybitni w swojej dziedzinie prelegenci (historycy, teolodzy, społecznicy, muzealnicy czy politolodzy):

1. „Istnieje nierozzerwalna więź między Polakami i Żydami” – spotkanie z Jeffreyem Cymblerem, (30.01.2025);
2. „ Rodzina Ulmów w kontekście przypowieści o Miłosiernym Samarytaninie” - wykład o. Rafała Huzarskiego SJ, (22.03.2025);
3. Ofiary Katynia z Markowej – wykład dr. Wojciecha Balińskiego, Głównego historyka Muzeum (25.04.2025);
4. Dziedzictwo i kultura w polu zainteresowań turystyki – spotkanie z Marcinem Sadowskim, przedsiębiorcą, organizatorem „Targu Śródeckiego”(17.05.2025);
5. Rzec o Nieszporach Markowskich. „Wielorakie piękno Nieszporów Markowskich” - wykład Kazimierza Ożoga. Park etnograficzny i przestrzeń wspólnoty pamięci- debata z udziałem dr Wiesława Skrobota i Waldemara Rataja, (4.07.2025);
6. Sympozjum „ Samorządność – fenomen polskiej wolności. Wincenty Witos- porzucone dziedzictwo – wykłady prof. Antoniego Kamińskiego i Marka Kochmańskiego (30.08.2025);
7. Turystyka kulturowa w przestrzeni dziedzictwa Podkarpacia (19.09.2025).

*Podkarpacka Resursa Kultury Pamięci „Dziedzictwo i kultura w polu zainteresowań turystyki”
– spotkanie z Marcinem Sadowskim, 17 maja, Markowa*

Integralną częścią programu Muzeum Ulmów Communicatio jest realizowana od 2017 roku wspólnie z Towarzystwem Przyjaciół Markowej, ze Szkołą Podstawową w Markowej i z lokalnym Kołem Gospodyń Wiejskich „Choinka dla Ulmów”, mająca charakter cyklu działań edukacyjnych.

Święta i cały okres Bożego Narodzenia stanowią znakomitą okazję do zaprezentowania publiczności muzealnej czym jest dziedzictwo wsi Markowej, a zatem w kręgu jakich wartości, w jakiej kulturze ukształtowali się Józef i Wiktoria Ulmowie.

Jednym ze zwyczajów, bez którego trudno wyobrazić sobie Święta Bożego Narodzenia jest ubieranie choinki – zwyczaj, który nie tylko usposabia nas do radosnego świętowania, tworzy klimat do rodzinnej integracji, ale stwarza również dogodną okazję do zaprezentowania swoich zdolności w tworzeniu ozdób choinkowych.

W ramach „Choinki dla Ulmów” organizowane są warsztaty z technik tworzenia ozdób choinkowych dla uczniów Szkoły Podstawowej im. bł. Rodziny Ulmów w Markowej. W ten sposób powstają unikatowe bombki, zawieszki oraz łańcuchy, które zdobią ustawioną na okres Bożego Narodzenia przed symbolicznym domem bł. Józefa i Wiktorii Ulmów, choinkę.

„Choinka dla Ulmów” stanowi oś dla organizacji wielu spotkań (Kolęda w Muzeum Ulmów), które pobudzają uczestniczące w nich osoby do refleksji, a w rezultacie także ożywiają i zasilają ideowo program oraz działalność muzeów.

„Choinka dla Ulmów”

Równolegle budowany jest kanał komunikacji internetowej, który ma służyć systematycznemu informowaniu osób i instytucji z którymi współpracuje Muzeum o podejmowanych działaniach. Obejmuje to dostarczenie adresatom okolicznościowych biuletynów lub materiałów informacyjnych w formie zaproszeń (dotyczy przede wszystkim mieszkańców województwa podkarpackiego). Cała ta koncepcja tworzenia programu realizuje jedną z najważniejszych idei strategicznych tworzenia i funkcjonowania Muzeum Polaków Ratujących Żydów - idei „muzeum w przestrzeni” (muzeum rozszerzonego).

6. Statystyka odwiedzin Muzeum

6.1. Frekwencja w roku 2025 i jej analiza na tle lat ubiegłych

Frekwencja w Muzeum powinna w części opisowej wykraczać poza prosty rachunek odwiedzin. Należy ujmować ją jako zjawisko społeczne, osadzone w strukturach i praktykach instytucji oraz w doświadczeniach uczestników. Frekwencja, z którą spotykamy się w Muzeum Polaków Ratujących Żydów pozwala nam w szerszym stopniu przeprowadzić namysł nad całościowym oddziaływaniem jednostki oraz interpretować procesy i zjawiska, które wpływają na dynamikę działalności placówki. Idea ta przyświeca nam podczas tworzenia raportu oraz wdrażania kolejnych założeń Programu działania Muzeum.

Muzeum prowadzi dokładną statystykę ilościową sprzedaży biletów, która stanowi

podstawę niniejszego opisu; część interpretacyjna oparta jest na wywiadzie pogłębionym z pracownikami odpowiedzialnymi za rezerwacje oraz sprzedaż biletów. Rezerwacje grup odbywają się bezpośrednio przez pracownika; jednostka nie używa internetowego systemu samodzielnego zapisu.

Lata 2023 i 2024 ustanowiły szczyty frekwencji w historii Muzeum. Wzrost zainteresowania był bezpośrednim następstwem ogłoszenia przez Stolicę Apostolską informacji o beatyfikacji Rodziny Ulmów oraz samej ceremonii beatyfikacyjnej, która odbyła się we wrześniu 2023 roku w Markowej. Wzmożone zainteresowanie miało charakter zarówno religijny (pielgrzymi z całej Polski i zagranicy, społeczności katolickie) jak i medialny (rozgłos w środkach masowego przekazu wywołany przez watykańskie wydarzenie).

Rok 2025 reprezentuje początek stabilizacji frekwencji po tym szczycie, co jest zjawiskiem naturalnym; po zakończeniu głównych celebracji liczba odwiedzin powraca do poziomu determinowanego przez czynniki strukturalne – sezonowość geograficzna, dostępność komunikacyjna oraz stała oferta kulturalna.

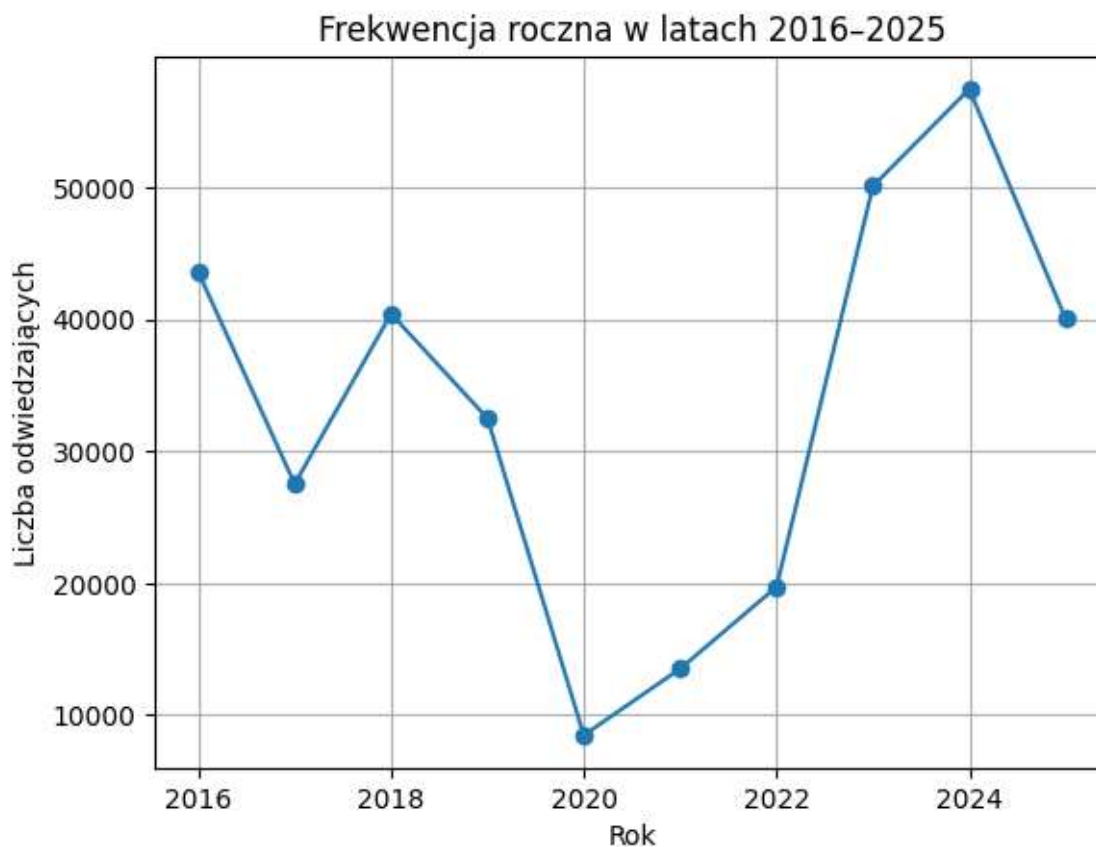
W roku sprawozdawczym Muzeum Polaków Ratujących Żydów udokumentowało 40 023 odwiedzin, co oznacza wyraźny spadek względem rekordowego roku 2024, lecz w stosunku do frekwencji na tle lat ubiegłych należy wskazać, że zainteresowanie jednostką przechodzi w nową fazę stabilizacji. Rok 2025 uwidacznia i potwierdza silną sezonowość oraz dominację zwiedzania grupowego w strukturze odwiedzin.

Istotnym czynnikiem wpływającym na dynamikę 2024–2025 pozostaje konflikt zbrojny na Bliskim Wschodzie i jego wpływ na mobilność międzynarodową. W latach poprzedzających konflikt (do września 2023 r.) turyści z Izraela stanowili oszacowaną część około 1/3 wszystkich zwiedzających Muzeum. Rozpoczęcie konfliktu w październiku 2023 r. przerwało ten strumień ruchu turystycznego.

Spadek z 57 503 (2024) na 40 023 (2025) – czyli około 30% – można wytłumaczyć połączeniem co najmniej trzech czynników: (a) normalizacją zainteresowania beatyfikacją po głównych ceremoniach, zatem spadającym udziałem ilościowym turysty-pielgrzyma (b) utratą segmentu izraelskiego, oraz (c) wzrostem habituacji lokalnej publiczności i obniżeniem motywacji do powrotów przy jednoczesnym wzroście dystansu (kosztów czasowo-komunikacyjnych) dla potencjalnych gości z sąsiednich województw. W efekcie łączące się mechanizmy nasycenia lokalnego i przestrzennej ekskluzji ograniczają napływ nowych odbiorców i utrwalają spadek frekwencji.

W latach 2020–2021 pandemia COVID-19 i towarzyszące jej zamknięcia oraz obostrzenia przyczyniły się do znacznego spadku liczby zwiedzających. Okres ten stanowi anomalię w długoterminowym trendzie wzrostu, ale ilustruje wrażliwość placówki na czynniki zewnętrzne i ograniczenia w mobilności publiczności.

6.2. Specyfika ruchu turystycznego

Muzeum Polaków Ratujących Żydów to placówka o wyraźnej sezonowości odwiedzin, wynikającej głównie z jej położenia. Dojazd zwykle wymaga dłuższej podróży, co ogranicza spontaniczne wizyty i sprawia, że turyści planują wyjazd z wyprzedzeniem — szczególnie grupy wymagające rezerwacji i logistyki autokarowej. W okresie zimowym warunki pogodowe, krótszy dzień i trudności komunikacyjne obniżają frekwencję — w tych miesiącach odnotowywany jest znaczący spadek odwiedzin. W sezonie letnim dłuższe, stabilne pogodowo dni i bogatsza oferta regionu przyciągają większość gości. Placówka korzysta również na letniej synergii lokalnych atrakcji (współpracy z Zagrodą-Muzeum Wsi Markowa, czy okolicznych placówek Muzealnych), co wzmacnia efekt statystyczny.

W 2025 roku utrzymuje się trend zwiedzania głównie w formach zorganizowanych/

zbiorowych. Odnotowano 915 grup generujących 24 501 osób (61,7% całej frekwencji), wobec 15 183 odwiedzających indywidualnych (38,3%). Ta dysproporcja wynika przeważnie z czynników, które możemy zamknąć w dwóch zjawiskach: (a) Turysta-Pielgrzym – Pielgrzymki i wyjazdy religijne: Parafie, grupy duszpasterskie, organizacje katolickie organizują wyjazdy zbiorcze. (b) Turysta-Uczeń – Oferta skierowana do instytucji edukacyjnych: Szkoły podstawowe i średnie rezerwują grupy w celu realizacji programu nauczania historii, etyki, wiedzy o kulturze.

